

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

AGENDA

Emission de ràdio

Cada dimars, de 19h00 a 20h00 - Era votz dera montanha, sus Ràdio Coserans 94.7 FM

Corses e talhièrs d'occitan

En rason de la situacion sanitària, totis los corses en « presencial » son arrestats. Se contunhan ça que la per via informatica. S'entresenhar per cada cors a l'IEO.

Las directives empachant las amassadas publicas, los acamps son pel moment anulats o modificats. S'entresenhar a l'IEO.

Caris sòcis,

L'annada de 2020 vira batas e ne gardarem temps le remembre amar. Una annada dura per totes. Dels joves als vièlhs, son fòrça les qu'an pagat o que pagaràn son tribut a la crisi. Per nosautres de l'IEO, vertat qu'aquela pandemia nos cambièt la vida, le biais de trabalhar, de far foncionar la nòstra associacion e mai degun daissèsse pas res e que l'invençion e le vam de mantunes ajudèsson a la nòstra subrevida. Ailàs, semblariá que 2021 volguès contunhar jos de marrits auspici. N'avèm pas acabat amb le virus e pendent meses encara nos caldrà far amb el e pel melhor! Espèri que vendrà lèu lèu le jorn que poirem tornar a d'accions e d'escambis mai corals tre qu'aurem trionfat sus la covid.

Ça que la, tot es pas estat negatiu dins aquela passa, las manifestacions « Per que viscan las lengas », e mai se'n parlèsse pas de tròp dins les mèdias son estadas una capitada. L'idèa de politica lingüística vertadièra que balhariá sa plaça dins l'estat francés a las lengas minorizadas fa son camin.

A la debuta de decembre passat, la proposicion de lei sus la promocion e la proteccion patrimoniala de las lengas del deputat Pau Molac foguèt adoptada amb un consensus dels grands. Segur, i aurà una segonda lectura a la prima a l'Assemblada Nacionala, mas semblariá, un còp es pas costuma, que i aguèsse mai d'espèr. Plan segur, nos caldrà mobilizar le moment vengut ja que le ministre Monsenhan Blanquer e le govèrn quitan pas de s'opausar a la salvagarda d'aquelas lengas.

Le Parlament Europèu, el tanben, a decidit d'ajudar a la reconeissença dels dreits de las minoritats lingüísticas e trabalha per que i aja una legislacion senada e tot aquò amb una majoritat confortabla. E sèm pas sols, les occitans, dins Euròpa, sèm milions per far part d'una comunautat que patís !

Se vesèm pas encara de decisions concretas en seguida d'aquelas presas de posicion nacionalas o europèas, la situacion càmbia. Ja fa temps las enquistas disián l'afeccion dels occitans per sa lenga e sa cultura. A l'ora d'ara, vesèm créisser cada an la part de la populacion que vòl mai d'intervencion publica per donar un avenir a l'occitan.

Aquò's una lutz al cap del tunèl escur que i sèm embarrats e balha vam per que contunhe le combat per la lenga. Rasons d'esperar n'avèm pas tant e mai.

Ac vesètz, causas se fan al nivèl de França e d'Euròpa mas tanben al nivèl de la nòstra Region amb le discors de la Presidenta qu'afortís a cada còp le sieu sosten a la cultura nòstra. Nos demòra pas, a nosautres de l'IEO d'Ariège, que de convèncer les elegits del departament de rejónher le moviment, eles que jamai son pas estats e son pas encara a la punta de l'innovacion dins le domeni de la lenga. Le trabalh es traçat per l'an novèl, avèm besonh d'un mond novèl, de fargar una societat frairala e encara e totjorn ne soi segura, entre totes farem tot!

Per ara, vos desiri una bona annada e malgrat las nívolhs, tenètz-vos fièrs e galhardets !

Annia Wolf

Ela

La sentèm, es aquí, amagada dins la nuèit bruna,
Espèra qu'un camin d'enlòc nos arrèste de vertat.
E Dieu sap se cadun, e Dieu sap se caduna
De las promessas non tengudas reconeis les gasts.

Les silencis efemèrs, las grandas solituds
An levat, la cortina dels estats d'amna enebriats
An getat a las quimèras las aparentas certituds,
Fèit esclatar les miratges desarmats.

Amagada dins la nuèit bruna, o al sortir del bòsc,
Al cap del camin dels progrèsses nhacaires,
Noiriduras amargantas o esglasis tracaires,
De pèrdas repetidas o de las trucadas dels ròcs,
Espèra.

E quand nòstras vidas s'acaran al camp que s'estequís
A l'espèr que fugís, a las fòrças que s'escapan,
Le dangièr es pas luènh, al ser dels non mercés
D'amanhagar la bèstia e de se'n creire mès grand.

Mas al fons de las nuèits fadas e dels sòmis posons,
Quand las flors nos embòrnian amb lors petals d'òdi,
Demòra, siam-ne segurs, d'autras flors de rason,
O mots desperduts, mots coma ; t'aimi.

Jacme Pince 5-12-2020

Conte d'Alan Vidal

Tot gos que pissa...

Un còp èra dins un ostal de païsans, còsta la becada abenada, le cambajon ja entemenat penjava al saumièr just ensús de la taula de manjar. Res de pus aisit per que cadun ataulat, a la debuta del repais, d'un còp de cotèla, se'n talhone una lisca. Cèrtas òc... mas aisit tanben pels gosses qu'a l'epòca que vos parli s'i vesia las costèlas per dire que la mangisca les estofava pas. D'un saut del banc sus la taula, baste que siaga pro granda, la bestiassa podia tastar al cambajon.

E un jorn se trapèc polida escasença ; la pòrta daissada dubèrta, les òmes molzián, la mèstra amassava pòrrets a l'òrt... e le gossàs del vesin, un faron atalentat n'aprofitèc per se servir. D'una mossegada, sos cròcs transforèron la carn duscas l'òs, la codena tenguèc còp, la ficèla tanben mas la punta se torciquèc o s'arrinquèc (òm sap pas tròp). E le lairon de s'escapar, le cambajon e la ficèla entre las maissèlas, per s'amagar al darrèr d'una espessa barralha d'espinnasses. Per apaisar sa talent curèc l'òs duscas al blanc, i daissèc pas solament ni nèrvi, ni mesolh, ni cartilatge.

Malgrat qu'un autan descabestrat ventèsse le país, le gos afartat e son pastre delarguèron le tropèl. Le paure gos! La sal del cambajon li envaïssiá le còs, una set d'infèrn l'escanava. E beure que beuràs, eissecava les chaucasses, lepava le mendre banhat e se deguèc abeurar a una clòta que le nivèl baissèc.

D'aver tròp bevut, lèu una pissèra a se n'esperrekar la botiòla, li sarrèc las tripas. Cerquèc un endreit al recès e per astre avisèc la paret tant nautassa coma estreita d'un òrt vesin. De tant que pissèc, la fondacion venguèc mòlha e una ventòria colquèc la paret. Le paure gos que se solaçava fusuquèc esclafat e mai enterrat !

Desempuèi, ac podètz verificar, les gosses que pissan lèvan la pata per, òm sap pas jamès, tenir la paret!

Enquista

La comissària Natashà Julian qu'arrestèc la sèva autò a l'ombra d'una lèa de tilhulèrs, a trenta mestres de la maison de Faget. Que barrèc fòrt la portièra, que caminèc entrò'l portal, e que demorèc.

Le vielh òme, Marcèl, j'èra dedens. Mes, de per sa natura, que's malfisava. De derrèr le ridèu de la frièsta de la cosina, qu'espiciè aquela femna, e que prenguèc le temps de la's mirar coma cal. Grana, bruna, pel long, vestida a la moda : raubeta grisa pròishi del còs, colants neris a motius floadis, cauçurias a talons nautis de la mema color, sac a man assortit, lunetas a montura roja. « Macarèl qu'é polida ! ça's pensèc l'òme. Un veritable canon, coma disen ara ». Mes qué li devia voler ? Pr'aquò que's decidèc a fèr's véser, e que desquèc de casa.

Natashà que desbarrèc le portal, e que s'avancèc.

« Bonjorn Mossur Faget. Que son madama Julian, comissària a Bardenac. Se'm podetz recéber ?

- E be, entratz donc ». (Encara mès polida de pròishi, ça's pensèc).

Un còp passat le sulh, que s'asseguèren aishús una cadiera, l'un fàcia a l'autè. Marcèl que li proposèc chiu de cafè, mes la comissària que refusèc. Que's traguèc un carnet e un estilò del sac. E que s'i metèc :

« Mossur Faget, que vos vengui véser a prepaus del vòste dròlle Felip ».

Altalèu l'òme que's barrèc. Le sèu filh, que i avia vint ans que non n'avia novèlas ! Alavetz, qué li volia aquesta femna ! Movament d'espatalas.

« Que non sia cap ça ont é, ne se que fè. Que'm deishèc tombar desempueish quiant a.

- Aquò, ja m'ac an dit, ça reprenguèc Natashà. Solament, un sdf que s'é fèt tuar ací aquestis dias. Que non sabem cap le sèu nom, ne res de la familha. Dins la sèva pagalha, qu'avem trobat una fotò ont fegura, al mièg de d'autis que non coneishem, le vòste dròlle, d'après le gendarma le mès ancian de la brigada. E un sol papèr : una lista de cinc noms ». E la comissària qu'avancèc le document devèrs Marcèl. Aqueste que s'anèc cercar las clucas, e qu'espiciè coma cal.

Al cap de longas segondas, que tornèc la fotò a la femna, en tot dísent-li :

« Le meu filh, qu'é le del mièg. Que devia aver una vintena d'ans aquí. Non sai cap se que representa. E les autis ?

- Non'n sabem cap mès que vos. E, perque é partit ?

- Desempueish la mort de sa mair, qu'avia plan cambiat. Que non mos entenian cap plan. Qu'èra al caumatge. E iò que n'avia « mar » de'l véser aquí a non fèr res, e a béver de mès en mès. Un dia, que mos i firem. Alavetz, qu'ensaquèc sas fruscas, e que se n'anèc. Ja l'esperè un temps, mes que non tornèc cap. (E las lèrmes que li venguèren als güelhs).

- E n'avetz cap jamès sabut se qu'èra devengut ?

- Per el, non. Un dia, un sèu camarada que'm venguèc dar novèlas. Que recebèc una letra de Felip. Que s'enrotlèc a l'armada, e que l'avian envoiat en mission en Africa, al Nigèr, ça'm sembla. E cap d'adreça, res. Ja fu content de'l saber casat. Mes que compreguè que me'n volia tostèm, e que non'm contactaria cap. Alavetz que mercegè aquel joés, que se'n tornèc. A aquí que son, dins le meu malur. Mes vosautis, al comissariat ?

- E non. Justament que condavam aishús vos andà ajudar-mos. Mes benlèu aquel copin mos poiria orientar. S'avetz le sèu nom ?

- Òc. Joan Vernet. Que demora al vilatge, carrèra Grana, mes non sai cap se'n quin numerò ! Enfin, ja trobaratz. Mes, le meu dròlle, s'auria quicòm a véser amb aquel mort ?

- Que mos pensam que non. Plan mercia, mossur. Se sabem arrés, que vos ac diseram. A lèu ».

E Natashà que deishèc aquí Marcèl, que la's mirèc partir amb le còr sarrat.

L'associacion Pastoral ven d'editar un **Calendari Gascon 2021** (jorns, mes, sasons, petits noms, etc. en occitan).

Cada mes es associat a un provèrbi en occitan, illustrat per las escòlas del Naut-Comenge.

S'i pòt trobar tanben fòtos de sites remarcables del Comenge (St Bertran, Luishon, Sent Gaudenç, etc.).

Se pòt crompar a l'IEO d'Arièja al prètz de 5€ (pòrt en sus).

Istòria de mots d'Alan Vidal

Un **faron** es un gos de pastre per oposicion a un gos de caça. Abans dins las bòrdas, de caça e de pastre, tot aquò s'embastardissia e quand la gossa canhotava per reconéguer un canhòt faron, aqueste aviá un garron (que le de caça aviá pas). Es de notar qu'en francitan a pres un sens pejoratiu, per parlar d'un manjacrostet, d'un gos que val pauc : "*Ce farou, ne vaut pas la corde pour le pendre*". Vendriá de l'aleman *farulf* (un lop qu'èrra).

Un **garron** es una mena d'onglon, d'arpa, ensús de las patas sustot del polh mas tanben dels gosses. Vendriá del galés *garr* (=camba) e a balhat en francés *jarret* e *garrot*. Dins les dictionaris se tròban tanben garra (camba), garrèl (ranc)...

Talent ven del latin *talentum* qu'èra una unitat de pes. Per extension, dins l'antiquitat un talent d'aur designava una quantitat de moneda. Puèi per analogia, dins l'evangila le talent ven un don de dieu. Atal passa en occitan per parlar de qualqu'un qu'a un don per fèr quicòm, una mena de distinccion, per exemple un talent artistic. Mas cossí en occitan es vengut un sinonim de fam ? Qui ac sap ?

Nòstra Dama de Cèlas

- I ètz estada, vos, Mamè, a Nòstra Dama de Cèlas ?

- Tiò ! mès d'un còp... Al mes de setembre, s'i fa pelerinatge...

- Qué son anadis bastir aquela capèlha, amont, al mièg dels bòsques ?

- Es, a l'aire, per un voler de la santa Vièrge... Un còp que ieu i èra, le rictor de Nalzen ba debanèc dins son presic...

- Vos'n sovenètz ?

- Tan plan bessè... Si te ba sabi tornar dire, i aviá un còp èra un gojat d'una quinzena d'ans que s'en anava al camp... Lhèu se vegèc al davant una palometa tota blanca que, tot còp que se'n aprochava, preniá la volada per s'anar pausar pus enlhà. E vòls que, tot d'una, l'ausèlh se te cambïa en drolleta ?

« Crentes pas, i diguèc aquela pichona. Te vau fèr companha un momenton ».

Caminèron amassa. E mentre que caminavan elha creishissia, s'abelhissia. Talament que, quand fosquèron al ras d'una font que s'i arrestèron, èra venguda una polida dama, vestida de blanc.

- Ieu, i diguèc atal elha, som ta maire del Cèl. Planta achí ton adusac e vai-te'n quèrre les tius.

Se ba fasquèc pas tornar dire.

E quand tornèc ande paire, maire, fraires e sòrs, la dama s'èra avalida ; mès le margue de l'utís aviá felhat e aviá butat doas brancas que le fasián en fòrma de crotz.

Apèi aquel miracle, le monde dels entorns venguèron a-n-aquelh endreit per pregar. Lhèu s'i amassèron en fola. I menavan les malauts de tot le parçan, que s'i garissian... Dins la seguida, bastiguèron una capèlha que dempèi s'i fa procession.

Andrieu Lagarda

***L'IEO d'Arièja vos desira
una bona annada 2021***

